

УДК 327.51:061.1.

DOI <https://doi.org/10.32782/msd/2024.2/06>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА І ЗМІНА СТРАТЕГІЧНИХ ПІДХОДІВ НАТО У СФЕРІ МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Музиченко І. А.

старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру Збройних Сил України
«Державний океанаріум»
Інституту Військово-Морських Сил
Національного університету «Одеська морська академія»
ORCID ID: 0009-0007-5237-5663

Филипенко А. О.

працівник Збройних Сил України
Науково-дослідного центру Збройних Сил України
«Державний океанаріум»
Інституту Військово-Морських Сил
Національного університету «Одеська морська академія»
ORCID ID: 0000-0002-8283-5313

Анотація. У статті досліджується зміна стратегічних підходів НАТО до питань морської діяльності, які відбулися після початку агресії російської федерації проти України у 2014 році. Наданий огляд оцінок безпечного середовища в стратегічних документах Північноатлантичного Альянсу – Стратегічній концепції НАТО 2010 року, Морській стратегії НАТО 2011 року та Стратегічній концепції НАТО 2022 року. Відзначено, що тривалий час морська діяльність НАТО була зосереджена переважно на боротьбі з тероризмом та транснаціональною злочинністю на морі, чому сприяла міжнародна обстановка. Російська агресія проти України змусила НАТО змінити свою позицію відносно росії. Зокрема, була збільшена військова присутність НАТО на східних кордонах, активізований морський компонент. Якщо у Стратегічній концепції НАТО 2010 року росія згадується як країна-партнер, то новою Стратегічною концепцією НАТО 2022 року вона визнана найбільш значною і прямою загрозою безпеці держав – членів Альянсу та миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. Автори аналізують зміни, що відбулися в стратегічному безпековому середовищі після початку російської агресії проти України. Серед них – зростаюча роль морської сили в міжнародних справах, про що свідчить участь військово-морського флоту росії в забезпеченні зовнішньої політики рф, зусилля Китаю щодо створення флоту Блакитної води, асиметричні дії Ірану на морі, технологічні зміни, зокрема, широке застосування морських безпечних апаратів у російсько-українській війні. Зазначено, що стратегічні документи НАТО, які регулюють морську діяльність, не відповідають новим викликам та загрозам.

Метою статті є аналіз змін в стратегічних підходах НАТО, які були здійснені під впливом російсько-української війни та з урахуванням нових безпекових реалій, які виникли в морській сфері після початку російської агресії проти України у 2014 році.

Ключові слова: російсько-українська війна, НАТО, Стратегічна концепція НАТО, Морська стратегія НАТО, безпекове середовище, Постійні військово-морські сили, Чорноморський регіон.

Musychenko I. A., Fylypenko A. O. RUSSIAN – UKRAINIAN WAR AND CHANGES OF NATO'S STRATEGIC APPROACHES TO MARITIME ACTIVITI

Abstract. The article examines the change in NATO's strategic approaches to maritime activities that occurred after the beginning of the Russian Federation's aggression against Ukraine in 2014. The article gives an overview of the assessments of the security environment in the strategic documents of the North Atlantic Alliance – NATO 2010 Strategic Concept, Alliance Maritime Strategy 2011 and NATO 2022 Strategic Concept. It was noted that for a long time NATO's maritime activities were mainly focused on the fight against terrorism and transnational crime at sea, which was facilitated by the international situation. Russian aggression against Ukraine forced NATO to change its position in relation to Russia. In particular, NATO's military presence on the eastern borders was increased, and the naval component was activated. While in the NATO 2010 Strategic Concept Russia is mentioned as a partner country, then the new NATO 2022 Strategic Concept it is recognized as is the most significant and direct threat to Allies' security and to peace and stability in the Euro-Atlantic area. The authors analyze the changes that occurred in the strategic security environment after the beginning of Russian aggression against Ukraine. Among them – the growing role of naval

power in international affairs, as evidenced by the participation of the Russian Navy in ensuring the foreign policy of the Russian Federation, China's efforts to create a Blue Water fleet, Iran's asymmetric actions at sea, technological changes, in particular, the widespread use of unmanned naval vehicles in the Russian-Ukrainian war. It is noted that NATO's strategic documents, which regulate maritime activities, do not correspond to new challenges and threats.

The purpose of the article is to analyze changes in strategic approaches which were made under influence of the Russian-Ukrainian war and including new security realities in maritime domain after beginning of the Russian aggression against Ukraine.

Key words: Russian-Ukrainian war, NATO, NATO Strategic Concept, Alliance Maritime Strategy, security environment, Standing Naval Forces, Black Sea region

Вступ. Російська агресія проти України, яка розпочалася у 2014 році окупацією та нелегальною анексією Криму, стала серйозним викликом для євроатлантичної системи безпеки, яка сформувалася у період після завершення «холодної війни» та розпаду СРСР. Україна рішуче заявила про свій намір стати членом НАТО. Реалізація цього наміру вимагає активного впровадження в Збройних Силах України стандартів Північноатлантичного Альянсу (надалі – НАТО, Альянс).

Указом Президента України від 17 липня 2024 року була затверджена Стратегія морської безпеки України. Серед завдань, визначених зазначеним документом, є також досягнення сумісності сил і засобів Військово-Морських Сил Збройних Сил України, Морської охорони Державної прикордонної служби України з військово-морськими силами та підрозділами берегової охорони держав – членів НАТО і ЄС, забезпечення готовності до виконання завдань за призначенням та ефективного застосування у складі міжнародних формувань, видових, міжвидових та міжвідомчих угруповань (формувань). [1]

В цьому контексті дослідження морської діяльності НАТО, досвіду морських операцій, проведених Альянсом, теоретичних напрацювань військово-морських теоретиків, а також основних документів, що регулюють морську діяльність Альянсу має розглядатися як один з важливих напрямів досягнення сумісності.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Тематика зміни стратегічних підходів НАТО у сфері морської діяльності неодноразово була присутня в публікаціях західних та вітчизняних дослідників. Так, ще у 2016 році експерти Atlantic Council С. Горелл, М. Норденман, В. Слокомб підняли питання щодо необхідності оновлення Морської стратегії НАТО 2011 року з урахуванням

нових безпекових реалій.[2] Аналіз основних положень Морської стратегії НАТО а також політики Альянсу в Чорноморському регіоні здійснювали в своїх роботах Т. Брежнева [3] та Г. Шелест [4]. У статті Дж. Берджерона поставлене питання щодо зміни парадигми морської діяльності НАТО з морської безпеки на морську силу [5].

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого часу до початку російської агресії проти України Північноатлантичний альянс розглядав російську федерацію в якості партнера, що було закріплено в Стратегічній концепції НАТО «Активне залучення, сучасна оборона» прийнятій главами держав та урядів в Лісабоні 19 листопада 2010 року. Співробітництво між НАТО та Росією розглядалося як стратегічно важливе, «оскільки воно робить внесок у створення спільного простору миру, стабільності і безпеки». [6] У Стратегічній концепції НАТО була висловлена рішуча налаштованість «поглиблювати політичні консультації і практичне співробітництво з Росією у сферах спільних інтересів, у тому числі ПРО, боротьби з тероризмом, з розповсюдженням наркотиків, піратством і сприяння широкій міжнародній безпеці». [6]

Оцінюючи ситуацію у сфері безпеки Стратегічна Концепція НАТО 2010 р. наголошувала, що «сьогодні в євроатлантичному регіоні встановлено мир, і загроза умовного нападу на території НАТО є низькою», визначала тероризм в якості прямої загрози безпеці громадян держав – членів НАТО, а також міжнародній стабільності і процвітанню. [6]

Стратегічна концепція НАТО 2010 не містила окремої згадки про питання, пов'язані з морською безпекою та морською діяльністю Альянсу, крім вже згаданого наміру співробітничати з російською федерацією у галузі боротьби з піратством.

Параметри й пріоритетні напрями морської діяльності Альянсу визначала Морська стратегія НАТО (надалі – Стратегія), ухвалена у 2011 році. Стратегія встановлювала шляхи, за допомогою яких морська сила може допомогти вирішити критичні виклики, з якими стикається Альянс зараз і в майбутньому, а також ролі – довгострокові й нові – які, можливо, доведеться виконувати силам НАТО в морському середовищі, щоб сприяти обороні та безпеці Альянсу та просувати його цінності.

Оцінюючи морське безпекове середовище, Стратегія відзначала, що «світові океани та моря стають все більш доступним середовищем для транснаціональної злочинної та терористичної діяльності, включаючи транспортування та розміщення зброї масового знищення та пов'язаних з нею матеріалів» а також те, що «злочинна діяльність у морському середовищі включає зростаючий діапазон і кількість піратських нападів». [6]

Були визначені чотири сфери, в яких морські сили НАТО мають сприяти безпеці Альянсу: стримування та колективна оборона; кризовий менеджмент; кооперативна безпека (через партнерство, діалог та співпрацю); морська безпека.

Аналіз положень Морської стратегії НАТО свідчить про те, що поряд із збереженням серед пріоритетів морської діяльності стримування та колективної оборони в центрі уваги Альянсу переважно знаходилися питання протидії тероризму, транснаціональній злочинності та піратству. Подібна оцінка багато в чому була зумовлена характером тих операцій, які довелося виконувати НАТО після завершення «холодної війни». 90-ті роки ХХ-го століття та початок ХХІ-го століття був відзначений військовою операцією НАТО проти Югославії (операція Allied Force, березень-червень 1999 року), війною в Афганістані (операції Enduring Freedom 2001-2014 рр. та Resolute Support Mission 2014 – 2021 рр.) та Іраці (2003 – 2011 рр.), іншими операціями, які здійснювалися в рамках глобальної війни з терором та носили переважно сухопутний характер. Зазначені операції носили також асиметричний характер (за винятком початкового етапу Іракської війни), коли силам НАТО,

які мали очевидну перевагу в озброєннях та військовій техніці, протистояли переважно іррегулярні формування, які вели партизанську війну та здійснювали терористичні акти.

Єдиною морською операцією 90-х років можна вважати операцію Sharp Guard в Адріатичному морі, яка здійснювалася з червня 1993 по жовтень 1996 року з метою дотримання ембарго на поставки зброї в Югославію.

На морську діяльність НАТО вплинуло і покращення відносин з росією наприкінці ХХ-го – початку ХХІ століття. Російська федерація розглядалася як партнер у боротьбі з глобальним тероризмом, внаслідок чого завдання стримування та відсічі військово-морським силам інших держав, у тому числі росії, відійшло на другий план порівняно з завданнями щодо захисту морських комунікацій, забезпечення морської безпеки та протидії тероризму.

Зазначена тенденція наочно простежується на прикладі тих морських операцій, які проводилися Альянсом. Так після терактів 11 вересня 2001 року була розпочата операція НАТО Active Endeavour для стримування або протидії тероризму на морі, в якій у лютому 2006 року навіть взяла участь росія (у 2016 році на заміну Active Endeavour була розпочата операція Sea Guardian). Ще одною характерною операцією стала операція Ocean Shield, яка була розгорнута у 2009 році у відповідь на поширення піратства в районі Африканського Рогу. Вже після початку російської агресії проти України, у 2016 році була розгорнута операція по стримуванню потоку нелегальних мігрантів в Егейському морі.

Основний морський потенціал Альянсу представлений Постійними військово-морськими силами (The Standing Naval Forces – SNF), які у свою чергу є морським компонентом Сил реагування НАТО (The NATO Response Force – NRF). SNF НАТО складається з чотирьох груп: двох постійних морських груп НАТО (Standing NATO Maritime Groups – SNMG1 і SNMG2) і двох постійних протимінних груп НАТО (Standing NATO Mine Counter Measure Groups SNMCMG1 і SNMCMG2). Постійні морські групи НАТО є багатонаціональними інтегрованими мор-

ськими силами, що складаються з фрегатів або есмінців з різних країн Альянсу за підтримки судна постачання. SNMG1 і SNMG2 підпорядковуються Верховному головнокомандувачу ОЗС НАТО в Європі (SACEUR). Постійні протимінні групи НАТО – SNMCMG1 і SNMCMG2 також представляють собою багатонаціональні сили, що складаються з мінних мисливців і тральщиків, які в основному беруть участь в операціях з пошуку та знешкодження вибухонебезпечних предметів.

У грудні 2012 року оперативним центром усіх морських операцій Альянсу стало Об'єднане морське командування (Allied Maritime Command – MARCOM). Розташований у Нортвуді (Велика Британія), MARCOM також включає в себе Центр судноплавства НАТО (NATO Shipping Center – NSC), який є основним контактним пунктом для обміну інформацією про торговельне судноплавство між військовою владою НАТО та міжнародним судноплавним співтовариством.

Ситуація радикально змінилася з початком російської агресії проти України, який спричинив зміну стратегічних підходів НАТО, у тому числі, і в морській діяльності. Поряд із політичною реакцією на окупацію росією Криму, НАТО вжило певні воєнні заходи, у тому числі, в морській сфері. Постійна протимінна група НАТО почала патрулювати Балтійське море у квітні 2014 року з семи кораблів із шести країн. У Східному Середземномор'ї розширена Постійна морська група НАТО у складі п'яти кораблів з п'яти країн в травні 2014 року почала здійснювати заходи безпеки на морі на додаток до патрулювання, яке здійснювалося в рамках з боротьби з тероризмом. [7, 5]

Було очевидно, що окупація російською федерацією українського Криму, пов'язана, в першу чергу, із прагненням Москви забезпечити контроль над Чорним морем, створити ядро проєкції сили на весь Чорноморський регіон і є складовою більш широкого комплексу заходів, які виходили далеко за межі російсько-українського протистояння.

Ще у 2010 році була ухвалена російська державна програма розвитку озброєнь на 2011-2022 рр., обсяг фінансування якої скла-

дав 19 трлн руб. 25% з цих витрат припадало на долю військово-морського флоту, який було заплановано поповнити кораблями різних типів, зокрема, 50 надводних кораблів (15 фрегатів та 35 корветів), а також підводними човнами.

Як зазначали у 2016 році аналітики Atlantic Council, «росія демонструє бажання і зростаючі можливості оперувати морськими силами в глобальних водах, де вона цього раніше і де ця діяльність кидає виклик можливостям НАТО розв'язувати локальні кризи без суттєвого військового втручання Росії». [2]

Поряд із захопленням Криму, його посиленій мілітаризації, відбувалася активізація російської військової присутності в Арктичній зоні. 1 грудня 2014 року було створене Об'єднане стратегічне командування «північний флот», а сам північний флот був визнаний «міжвидовим стратегічним територіальним об'єднанням збройних сил росії, що виконує завдання військового округу».

На російську агресію проти України і в цілому на зростання зовнішньої агресії з боку російської федерації, НАТО відповіло низкою рішень, які свідчили про переорієнтацію стратегічних підходів.

Вже на першому після початку російської агресії саміті НАТО в Уельсі 4-5 вересня 2014 року був затверджений План дій НАТО щодо забезпечення готовності, який, у тому числі, відповідав «на виклики, кинуті росією, та на їхні стратегічні наслідки». [8] Були створена Об'єднана оперативна група підвищеної готовності (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF), яка включала в себе і морський компонент.

Глави держав та урядів країн-членів НАТО наголосили в Декларації Уельського саміту, що вони будуть нарощувати Військово-морські сили постійного базування «з метою забезпечення обізнаності щодо ситуації на морі та проведення цілковитого спектра звичайних морських операцій.» [8] Було визначено, що НАТО потребує адаптації до «складного, переповненого, дедалі більш непередбачуваного морського середовища безпеки, яке швидко розвивається», що вимагає зміцнення морських спроможностей Альянсу, «які не повинні розглядатися ізольовано, а

мають сприйматися як невіддільна частина комплексу заходів НАТО із захисту інтересів Альянсу.» [8]

Також на саміті НАТО в Уельсі було прийнято рішення змінити тенденцію до скорочення оборонних видатків та поставлене завдання країнам Альянсу довести видатки на оборону до 2% від ВВП, а також спрямовувати 20% оборонних бюджетів на основні види озброєння та техніки, включаючи пов'язані з цим науково-дослідні та конструкторські розробки. [8]

В рамках заходів із гарантування спокою у 2015 та 2016 рр. була здійснена інтенсифікацію військово-морського патрулювання у Балтійському, Чорному і Середземному морях силами Постійно діючих груп ВМС НАТО і Постійно діючих груп ВМС мінної протидії, а також польоти літаків морського патрулювання уздовж східних кордонів НАТО. [9, 15]

На наступному Варшавському саміті 2016 року глави держав і урядів Альянсу погодилися встановити посилену передову присутність (Enhanced Forward Presence) НАТО як на північному сході, так і на південному сході Альянсу. [10] У 2017 році в країнах Балтії та Польщі були розгорнуті чотири багатонаціональні батальйонні тактичні групи. Водночас для Чорноморського регіону була розгорнута цільова передова присутність (Tailored Forward Presence), яка за обсягами була значно меншою, ніж посиленна передова присутність НАТО на Балтиці. Вона буда реалізована через повітряно-патрульну місію у Румунії та Болгарії, багатонаціональну бригаду у Крайові (Румунія) та за рахунок збільшення ротаційної присутності кораблів країн Альянсу у Чорному морі. [4]

Були здійснені кроки, спрямовані на поєднання зусиль країн-членів НАТО з проектування, виробництва та придбання необхідного їх збройним силам висококласного обладнання. 29 червня 2017 року міністри оборони Франції, Німеччини, Греції, Італії, Іспанії і Туреччини (у лютому 2018 р. Канади та Польщі) заявили про свою готовність співпрацювати над розробкою і впровадженням удосконалень своїх наявних морських протичовнових літаків та літаків розвідки, спостереження й рекогносцировки, підписавши Лист

про наміри щодо «Співпраці в галузі багатонаціональних морських багатоцільових повітряних суден» (Multinational Maritime Multi Mission Aircraft). [3] 3 жовтня 2018 року, міністри оборони тринадцяти країн Альянсу підписали декларацію про намір співпрацювати над запровадженням морських безпілотних систем.

Військово-морські спроможності НАТО зросли після чергової хвилі розширення. Завдяки вступу у 2017 Чорногорії, Альянс отримав можливість контролювати майже всю берегову лінію Адріатичного моря (за винятком 20-кілометрової смуги узбережжя, що належить Боснії та Герцеговині).

У лютому 2018 році за результатами зустрічі міністрів оборони країн-членів НАТО було прийняте рішення щодо створення двох нових командувань, одне з яких – командування Об'єднаних Сил в Атлантиці з метою захисту трансатлантичних морських комунікацій. У серпні 2018 року було прийняте рішення щодо відновлення Другого флоту ВМС США, який був розформований у 2011 році. Другий флот був відновлений з метою стримання росії в Північній Атлантиці. 17 вересня 2020 року було оголошено про початок роботи нового командування Об'єднаних Сил в Атлантиці, яке розташоване у Норфолку, США. Він має забезпечуватиме узгоджене командування силами Альянсу, підтримуватиме ситуаційну обізнаність, проводитиме навчання та розроблятиме оперативні плани, що охоплюватимуть величезні географічні райони, від східного узбережжя США до проходу Гренландія-Ісландія-Великобританія (GIUK-gip) та до Арктики. [11]

Після початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року НАТО активувала свої Плани поетапного реагування (Graduated Response Plans – новий інструмент планування, схвалений у 2015 році) і вперше розгорнула елементи високої готовності Сил реагування НАТО (NRF) для стримування та оборони, включаючи Постійні військово-морські сили, які є частиною Об'єднаної оперативної групи підвищеної готовності. НАТО також збільшило присутності авіаносних ударних груп Альянсу в Балтійському, Адріатичному та Середзем-

ному морях, щоб забезпечити відповідну стратегічну обізнаність і готовність сил.

Позиції НАТО на Балтійському морі суттєво посилися після приєднання до нього Фінляндії (2023 рік) та Швеції (2024 рік), які прийняли це рішення саме після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Міністр оборони Естонії Ханно Певкур заявив, що Естонія та Фінляндія мають об'єднати сили берегової оборони, що дозволить повністю закрити вихід у Балтійське море для кораблів Російської Федерації. [12]

На відміну від Північної Атлантики та Балтійського моря, військово-морська присутність НАТО на Чорному морі є недостатньою. Це значною мірою зумовлено позицією Туреччини. З одного боку, з трьох чорноморських країн – членів НАТО яка не бажала цього і має такий важливий інструмент регулювання присутності військово-морських сил нечорноморських держав як конвенція Монтьєро 1936 року. Злагоджена політика НАТО по відношенню до Чорноморського регіону ускладнювалася також відсутністю злагодженої позиції чорноморських країн-членів Альянсу. Так пропозиція Румунії щодо створення об'єднаної флотилії чорноморських країн-членів НАТО не знайшла підтримки з боку Болгарії.

Під час Мадридського саміту 29 червня 2022 року була ухвалена нова Стратегічна Концепція НАТО, яка свідчить про радикальні зміни стратегічних підходів Альянсу в цілому, і у сфері морської діяльності, зокрема.

По-перше, Концепція визнає «найбільш значною і прямою загрозою безпеці держав членів Альянсу та миру і стабільності в євроатлантичному регіоні» російську федерацію. Тероризм, хоча і вказаний в якості найбільшої прямої загрози громадянам Альянсу, а також «міжнародному миру і добробуту» поставлений де-факто на друге місце. Перераховуючи широке коло загроз та викликів, пов'язаних із росією, Стратегічна концепція 2022 визначає, що на Крайній Півночі виникає стратегічний виклик для Альянсу «у зв'язку з можливістю перешкоджання росією підкріплення сил Альянсу і порушення свободи судноплавства в районі Північної Атлантики. Інший

виклик безпеці та інтересам НАТО пов'язаний із нарощуванням москвою військової сили, зокрема у районі Балтійського, Чорного і Середземного морів, а також її військовий союз з Білоруссю. [13]

По-друге, Концепція визначає, що «проголошені Китайською Народною Республікою (КНР) цілі і силова політика кидають виклик нашим інтересам, безпеці і цінностям». Відзначається, що КНР «застосовує широкий спектр політичних, економічних і військових засобів з метою збільшення своєї глобальної присутності і поширення зони впливу, при цьому не розголошуючи свої стратегію, наміри і плани нарощування військової сили.» НАТО вважає, що Китай намагається «скинути заснований на правилах міжнародний порядок, зокрема у космосі, кіберпросторі і в морській галузі.» [13]

По-третє, до основоположних завдань НАТО віднесена безпека на морі, «має вирішальне значення для миру і процвітання наших країн». НАТО має намір зміцнити свою позицію і обізнаність із ситуацією на морі «зادля стримування і захисту від будь-яких загроз у морській галузі, забезпечення свободи судноплавства, убезпечення морських торговельних маршрутів і гарантування безпеки наших основних шляхів сполучення».

Таким чином, Стратегічна концепція 2022 року порівняно з Стратегічною концепцією 2010 року суттєво розширює коло питань, які пов'язані із морською діяльністю НАТО, при цьому основні виклики та загрози у морській сфері пов'язані із діями росії та Китаю.

В цьому контексті цілком логічними виглядають заклики західних аналітиків щодо необхідності ухвалення нової Морської стратегії Альянсу, яка би враховувала нові безпекові реалії і серйозні зміни в стратегічному середовищі.

Головна з них це посилення ролі морської сили в міжнародних справах. Держави з авторитарним режимом приділяють все більше уваги посиленню власного військово-морського потенціалу, намагаючись за його допомогою змінити міжнародну ситуацію на свою користь. Як вже зазначалося, окупувавши Крим у 2014 році Росія, в першу чергу, праг-

нула отримати контроль над Чорним морем. Наступного, 2015 року росія втрутилася у громадянську війну в Сирії з метою захисту дружнього їй режиму і збереження військово-морської бази на узбережжі Середиземного моря (Тартус). Під час війни в Сирії росія активно застосовувала військово-морські сили як для завдання ракетних ударів по антиурядовим угрупованням, так і для забезпечення лояльних правлячому режиму військ боєприпасами, озброєнням та військовою технікою («Сирійський експрес»). Широкомасштабне вторгнення російської федерації в Україну і блокада чорноморських портів наочно глобальне значення морських транспортних комунікацій та безпеки судноплавства для продовольчої безпеки людства.

Китай почав створення флоту Блакитної води, призначеного для дій в океані. КНР також виявляє зростаючу гібридну активність в Південно-Китайському морі, намагаючись шляхом створення штучних островів і збільшенням воєнної присутності в регіоні, через який проходить третина світової морської торгівлі. Посилюється військово-морське співробітництво між КНР та російською федерацією, що виявляється, зокрема, у спільних військово-морських навчаннях у Тихому океані, а також тристороннє китайсько-російсько-іранське військово-морське співробітництво.

Не менш серйозну загрозу становить асиметрична війна на морі з боку Ірану, у тому числі, з використанням проксі. Терористична діяльність хуситів, які атакують за допомогою та захоплюють судна в Красному морі, створює загрозу міжнародному судноплавству на одній з його найважливіших ділянок. За допомогою терористичних актів Іран намагається вчинити тиск на міжнародне співтовариство з тим, щоб воно у свою чергу, здійснило тиск на Ізраїль, який з кінця 2022 року розпочав операцію проти терористів ХАМАС у Газі.

Водночас перебіг російсько-української війни на Чорному морі свідчить про не менш важливі зміни. Ефективне застосування Україною морських безекіпажних апаратів (МБеА) проти російського чорноморського флоту змусило багатьох експертів говорити про революцію у морській справі. Як зазначає Дж. Берджерон, «технологія і тактика змінюють

характер морської війни. Резонансний успіх України у фактичному припиненні дислокації ВМС Російської Федерації в Чорному морі підкреслив ефективність берегових крилатих ракет і артилерії. У 2024 році основна частина успіху України на морі була заснована на надводних і підводних автономних апаратах. Конфлікт також продемонстрував важливість кіберпростору та космічних систем для оборони та точного удару, ввівши в гру всі п'ять сфер ведення війни – землю, море, повітря, космос і кіберпростір». [5]

Успіх України у цій сфері був визнаний і керівництвом НАТО. Як зазначив Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг українці «продемонстрували винахідливість та вміння у питанні виробництва більшої кількості зброї, розробці нових озброєнь та, не в останню чергу, у поєднанні різних типів технологій – коли ми говоримо про безпілотні літальні апарати, але також морські безпілотники, які спроможні завдати великих втрат російським силам також далеко в тилу, в тому числі кораблям у Чорному морі.» [14]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Війна росії проти України і в цілому її агресивна зовнішня політика призвели до суттєвого погіршення безпекового середовища в Європі, наслідком чого стала переоцінка НАТО стратегічних підходів, у тому числі, в сфері морської діяльності.

Російсько-українська війна розглядається Альянсом в контексті інших глобальних змін, таких як посилення Китаю та його намагання посилити свій вплив, у тому числі, за рахунок збільшення військового потенціалу, наявність викликів демократії з боку авторитарних режимів, терористичні загрози, зміна клімату тощо.

НАТО відреагувало на погіршення безпекового середовища як практичними заходами (збільшення чисельності військового контингенту в країнах Східної Європи, розгортання авіанесучих ударних груп, збільшення видатків на оборону, вдосконалення системи управління), так і ухваленням нових стратегічних документів, зокрема, Стратегічної концепції НАТО 2022.

Водночас Морська стратегія НАТО 2011 року не відображає змін, що відбулися

у безпековому середовищі, в тому числі, в морській сфері. Зокрема, серйозного оновлення вимагають такі напрями морської діяльності:

- чітке визначення загроз, викликів та пріоритетів морської діяльності НАТО в новому стратегічному безпековому середовищі;
- посилення позицій стримування НАТО на морі;
- протидія гібридним загрозам на морі, зокрема, компаніям дезінформації, провокаціям з використанням недержавних акторів тощо;
- пошук нових механізмів кооперації у морській сфері із країнами, які не є членами НАТО;
- вдосконалення принципів кризового менеджменту з метою недопущення виникнення кризових ситуацій;
- забезпечення безпеки міжнародного судноплавства;

– врахування нових змін, які відбуваються в технології та тактиці застосування військово-морських сил, зокрема, досвіду російсько-української війни;

– вжиття додаткових заходів (з урахуванням змін у технологіях і тактиці) щодо захисту портової інфраструктури, місць базування військових кораблів, критичної підводної інфраструктури;

– протидія кліматичним змінам.

Негативно впливає на безпекову ситуацію в морській сфері відсутність чіткої стратегії НАТО по відношенню до Чорноморського регіону, у тому числі, невизначеність щодо вступу України в НАТО.

Враховуючи намір України стати членом Північноатлантичного альянсу, важливим завданням залишається адаптація національних стратегічних документів у сфері морської діяльності із відповідними стратегічними документами НАТО.

Література:

1. Стратегія морської безпеки України. Затверджена Указом Президента України від 17 липня 2024 року № 468/2024. *Президент України. Офіційне Інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4682024-51461> (дата звернення 10.09.2024)
2. Horrell S., Nordenman M., Slocombe W. B. Updating NATO's Maritime Strategy *Atlantic Council*. 05.07.2016. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/updating-nato-s-maritime-strategy/> (дата звернення 10.09.2024)
3. Брежнева Т. В. Посилення морської складової безпеки НАТО в рамках реалізації морської стратегії альянсу. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 23.05.2018. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/posilennya-morskoi-skladovoi-bezpeki-nato-v-ramkakh-realizacii> (дата звернення 10.09.2024)
4. Шелест Г. Перспективи посилення НАТО в Чорноморському регіоні. *Рада зовнішньої політики «Українська призма»*. 15.10.2021. URL: <http://prismua.org/nato6/> (дата звернення 10.09.2024)
5. Bergeron J. H. From Maritime Security to Sea Power: NATO's Paradigm Shift. *Italian Institute for International Political Studies*. 11.06.2024. URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/from-maritime-security-to-sea-power-natos-paradigm-shift-176619> (дата звернення 10.09.2024)
6. Активне залучення, сучасна оборона. Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору прийнята главами держав та урядів в Лісабоні 19 листопада 2010 року. NATO – Homepage. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-ukr.pdf (дата звернення 10.09.2024)
7. The Secretary General's Annual Report 2014. NATO – Homepage. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf (дата звернення 10.09.2024)
8. Декларація Уельського саміту видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. *NATO – Official texts*. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 10.09.2024)
9. Щорічний звіт Генерального секретаря НАТО 2015. NATO – Homepage. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_02/20160208_SG_AnnualReport_2015_uk.pdf (дата звернення 10.09.2024)
10. Заява за результатами саміту у Варшаві Оприлюднено главами держав та урядів, які беруть участь у засіданні Північноатлантичної ради у Варшаві 8-9 липня 2016 року. NATO – Official texts. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133171.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 10.09.2024)
11. The Role of Allied Joint Force Command Norfolk in Atlantic Defense: The Perspective of its Deputy Commander. *SLDinfo.com*. 24.03.2021. URL: <https://sldinfo.com/2021/03/the-role-of-allied->

joint-force-command-norfolk-in-atlantic-defense-the-perspective-of-its-deputy-commander/ (дата звернення 10.09.2024)

12. Внутрішнє море НАТО. Фінляндія та Естонія закривають Балтійське море для кораблів РФ. *Фокус*. 14.08.2022. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/525349-vnutrennee-more-nato-finlyandiya-i-estoniya-zakroyut-baltiyskoe-more-dlya-korabley-rf> (дата звернення 10.09.2024)

13. Стратегічна концепція НАТО-2022, ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року. *NATO – Homepage*. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf (дата звернення 10.09.2024)

14. Генсек НАТО високо оцінив українські морські дрони. *Укрінформ*. 14.02.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3826996-gensek-nato-visoko-ociniv-ukrainski-morski-droni.html> (дата звернення 10.09.2024)

References:

1. Stratehiiia mors'koi bezpeky Ukrainy. Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 17 lypnia 2024 roku № 468/2024 [Maritime security strategy of Ukraine. Approved by the Decree of the President of Ukraine dated July 17, 2024 No. 468/2024.] *Prezydent Ukrainy. Ofitsijne Internet-predstavnytstvo*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4682024-51461> [in Ukrainian].

2. Horrell, S., Nordenman, M., & Slocombe, W. B. Updating NATO's Maritime Strategy *Atlantic Council*. 05.07.2016. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/updating-nato-s-maritime-strategy/>

3. Brezhnieva, T.V. Posylennia mors'koi skladovoi bezpeky NATO v ramkakh realizatsii mors'koi stratehii al'iansu [Strengthening NATO's maritime security component in the implementation of the alliance's maritime strategy]. *Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen'*. 23.05.2018. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/posilennya-morskoi-skladovoi-bezpeki-nato-v-ramkakh-realizacii> [in Ukrainian].

4. Shelest, H. Perspektyvy posylennia NATO v Chornomors'komu rehioni [Prospects for strengthening NATO in the Black Sea region]. *Rada zovnishn'oi polityky «Ukrains'ka pryzma»*. 15.10.2021. Retrieved from <http://prismua.org/nato6/> [in Ukrainian].

5. Bergeron, J.H. From Maritime Security to Sea Power: NATO's Paradigm Shift. *Italian Institute for International Political Studies*. 11.06.2024. Retrieved from <https://www.ispionline.it/en/publication/from-maritime-security-to-sea-power-natos-paradigm-shift-176619>.

6. Aktyvne zaluchennia, suchasna oborona. Stratehichna kontseptsiiia oborony ta bezpeky chleniv Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru pryjniata hlavamy derzhav ta uriadiv v Lisaboni 19 lystopadu 2010 roku [Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon 19th November 2010]. *NATO – Homepage*. Retrieved from https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-ukr.pdf [in Ukrainian].

7. The Secretary General's Annual Report 2014. *NATO – Homepage*. Retrieved from https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_01/20150130_SG_AnnualReport_2014_en.pdf.

8. Deklaratsiia Uel's'koho samitu vydana hlavamy derzhav ta uriadiv, iaki braly uchast' u zasidanni Pivnichnoatlantychnoi rady v Uel'si [Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales]. *NATO – Official texts*. Retrieved from https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk [in Ukrainian].

9. Schorichnyj zvit Heneral'noho sekretaria NATO 2015 [The Secretary General's Annual Report 2015.]. *NATO – Homepage*. Retrieved from https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_02/20160208_SG_AnnualReport_2015_uk.pdf [in Ukrainian].

10. Zaiava za rezul'tatamy samitu u Varshavi Opryliudneno hlavamy derzhav ta uriadiv, iaki berut' uchast' u zasidanni Pivnichnoatlantychnoi rady u Varshavi 8-9 lypnia 2016 roku [Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016]. *NATO – Official texts*. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133171.htm?selectedLocale=uk [in Ukrainian].

11. The Role of Allied Joint Force Command Norfolk in Atlantic Defense: The Perspective of its Deputy Commander. *SLDinfo.com*. 24.03.2021. Retrieved from <https://sldinfo.com/2021/03/the-role-of-allied-joint-force-command-norfolk-in-atlantic-defense-the-perspective-of-its-deputy-commander/>.

12. Vnutrishnie more NATO. Finliandiia ta Estoniia zakryiut' Baltijs'ke more dlia korabliv RF [NATO internal sea. Finland and Estonia will close the Baltic Sea to Russian ships]. *Fokus*. 14.08.2022. Retrieved from <https://focus.ua/uk/>

voennye-novosti/525349-vnutrennee-more-nato-finlyandiya-i-estoniya-zakroyut-baltiyskoe-more-dlya-korabley-rf [in Ukrainian].

13. Stratehichna kontsepsiia NATO-2022, ukhvalena hlavamy derzhav i uriadiv na Madryds'komu samiti NATO 29 chervnia 2022 roku [NATO 2022 Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022]. *NATO – Homepage*. Retrieved from https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf [in Ukrainian].

14. Hensek NATO vysoko otsinyv ukrains'ki mors'ki drony [NATO Secretary General praised Ukrainian naval drones]. *Ukrinform*. 14.02.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3826996-gensek-nato-visoko-ociniv-ukrainski-morski-droni.html> [in Ukrainian].